

Ubezpieczenia szkód w środowisku, cz. II

Niektóre firmy są bardziej od innych narażone na ryzyko wystąpienia szkód środowiskowych. Niewątpliwie wpływ na to ma charakter ich działalności, ilość i rodzaj wykorzystywanych substancji, poziom zabezpieczeń, a także bliskość elementów środowiska, które mogą zostać poszkodowane.

W szczególności narażone na wystąpienie szkód są takie branże jak produkcja środków ochrony roślin i nawozów, przetwórstwo i składowanie ropy naftowej oraz gazu, produkcja podstawowych produktów farmaceutycznych, składowanie, przetwórstwo i utylizacja odpadów, spalanie paliw i produkcja energii oraz niektóre branże spożywcze.

Kluczowym aktem prawnym regulującym zagadnienie odpowiedzialności za szkody w środowisku jest Ustawa z 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie¹ (dalej: u.z.s.ś.). Nie stanowi ona jednak kompleksowej regulacji dotyczącej tego zagadnienia. Podstawowe znaczenie dla właściwego określenia zakresu stosowania u.z.s.ś. ma ograniczenie, z pewnymi wyjątkami, zakresu jej stosowania do szkód w środowisku lub bezpośredniego zagrożenia taką szkodą, wynikających z działalności stwarzającej ryzyko szkody w środowisku, wymienionych w załączniku do ustawy. Konsekwencją tego jest objęcie zakresem stosowania u.z.s.ś. jedynie części zdarzeń, powodujących negatywne oddziaływanie na bioróżnorodność, wodę czy też powierzchnię ziemi. Negatywne oddziaływanie na środowisko powodowane przez operatora instalacji, które nie mieszczą się w zakresie u.z.s.ś., sankcjonowane są administracyjnie na podstawie art. 362 i nast. Ustawy z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska² (dalej P.o.ś.). Należy jednak podkreślić, iż jej przepisy nie posługują się w odniesieniu do takich zdarzeń terminem „szkód w środowisku” lub zbliżonym. Zaleca się ostrożne posługiwanie się w umowach ubezpieczenia pojęciem „szkody w środowisku”, gdyż może to ograniczyć, w sposób dla ubezpieczającego niezamierzony, zakres ubezpieczenia. Nie budzi raczej wątpliwości, iż odpowiedzialność przedsiębiorcy ponoszona na gruncie u.z.s.ś. za wyrządzenie szkody w środowisku lub za spowodowanie bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku ma charakter administracyjny. Taki sam charakter ma odpowiedzialność ponoszona na podstawie art. 362

i nast. P.o.ś. Kluczowy dla określenia zakresu odpowiedzialności cywilnej za spowodowanie szkody w środowisku jest art. 323 ust. 2 P.o.ś. Zgodnie z nim, jeżeli zagrożenie lub naruszenie dotyczy środowiska jako dobra wspólnego, z rozszerzaniem o podjęcie działań zapobiegawczych lub naprawczych może wystąpić Skarb Państwa, jednostka samorządu terytorialnego, a także organizacja ekologiczna. Szczegółowe obowiązki podjęcia określonych działań na rzecz środowiska lub jego poszczególnych elementów mogą wynikać także z przepisów innych ustaw.

Szczególnym rodzajem ubezpieczenia, przeznaczonym dla przedsiębiorców, którzy chcą zapewnić sobie ochronę przed kosztami działań naprawczych na wypadek zaistnienia szkody środowiskowej, są specjalne ubezpieczenia środowiskowe (zwane też ubezpieczeniem od szkód w środowisku). Zobowiązują one ubezpieczyciela do pokrycia szkody w przypadku ewentualnego wyrządzenia szkody w środowisku przez przedsiębiorcę. Ubezpieczenia takie oferowane są na polskim rynku przez kilku ubezpieczycieli i obejmują likwidację szkody powstałej w środowisku naturalnym poprzez restytucję jego stanu sprzed zdarzenia, i to bez względu na osobę poszkodowanego, a zatem niezależnie od tego, czy szkoda dotyczy osób trzecich czy środowiska jako dobra ogólnego.

Za wyjątkiem kilku branż (ubezpieczenie OC podmiotów eksploatujących obiekty jądrowe, właścicieli zbiorników, podmiotów poszukujących gazu łupkowego) ubezpieczenie środowiskowe jest ubezpieczeniem dobrowolnym, zawierającym na zasadzie swobody umów, gdyż żaden akt prawny nie wyodrębnił i nie precyzuje postanowień takiej umowy.

Zakres ubezpieczenia

Ubezpieczenia szkód środowiskowych obejmują swym zakresem zarówno odpowiedzialność cywilnoprawną, jak i publicznoprawną. Jednak polskie prawo cywilne nie definiuje pojęcia szkody, zaś klasyczna definicja szkody jako uszczerbku

o charakterze majątkowym nie do końca przystaje do szkód w środowisku, które dotyczą nie tylko majątku określonych podmiotów, ale mogą także polegać na zniszczeniu środowiska jako dobra wspólnego, np. gatunków flory lub fauny, czy też wartości kulturowych.

W kontekście tych ubezpieczeń, szkody w środowisku rozumiane są jako negatywna, mierzalna zmiana stanu lub funkcji elementów przyrodniczych, oceniona w stosunku do stanu początkowego, która została spowodowana przez działalność podmiotu korzystającego ze środowiska w chronionych gatunkach, siedliskach przyrodniczych, w wodach lub na powierzchni ziemi. W odniesieniu do gruntów ochroną objęte są wszystkie grunty ubezpieczone, niezależnie od tego, do kogo należą. W zakresie definicji szkody mieszczą się zarówno szkody na osobie (utrata życia lub uszkodzenie ciała), szkody w mieniu (utrata lub uszkodzenie mienia), jak również szkody spowodowane pogorszeniem stanu środowiska, ograniczone do kosztów środków wymaganych prawem, które zostały podjęte lub które należy podjąć, aby odtworzyć stan środowiska. Dodatkowo ubezpieczeniem objęte są koszty odbudowy mienia zniszczonego podczas stosowania tych środków, np. czyszczenia. Zaciera się więc różnica między ubezpieczeniem własnego majątku (ang. first party insurance) i ubezpieczeniem od roszczeń osób trzecich (ang. third party insurance).

Z punktu widzenia zakresu odpowiedzialności nie powinno też mieć znaczenia to, czy konkretne szkody wynikają ze zdarzeń nagłych czy działań powolnych, gdyż w odróżnieniu od tradycyjnych ubezpieczeń ochroną objęte jest także powolne uwalnianie się zanieczyszczeń do gruntu, wody lub powietrza. Każdorazowo przed zawarciem takiego ubezpieczenia trzeba jednak wnikliwie przeczytać warunki i sprawdzić, jak ubezpieczyciel zdefiniował zakres swojej odpowiedzialności i jakie zastosował wyłączenia.

Charakterystyczną cechą szkód środowiskowych jest seryjność roszczeń – w związku z tym samym, nagłym lub ciągłym i stopniowym uwalnianiem się szkodliwych substancji mogą powstać różne szkody u wielu osób w różnym czasie. Z tego względu niezwykle ważne jest ustalenie czasowych i kwotowych ograniczeń odpowiedzialności ubezpieczyciela. Najpopularniejsza jest tzw. klauzula claims made, czyli objęcie ubezpieczeniem szkód, w odniesieniu do których przeciwko ubezpieczonemu zostaną wniesione roszczenia w okresie ubezpieczenia. Pozwala to objąć ubezpieczeniem także szkody wynikające ze zdarzeń mających miejsce w przeszłości. W praktyce stosowane są różne modyfikacje tej klauzuli, warto więc dokładnie przeanalizować konkretne postanowienia umowy. W celu zachowania kontroli nad roszczeniami, przy jednoczesnym zapewnieniu ich pokrycia, wprowadza się tzw. klauzule szkód seryjnych. Zgodnie z nimi, kolejne szkody w tej samej serii traktowane są jako jedno zdarzenie, mające miejsce w tym samym momencie – w dniu wystąpienia pierwszej szkody w serii. Dzięki temu za wszystkie kolejne szkody odpowiadać będzie ubezpieczyciel, który zapłacił za pierwszą z ujawnionych szkód.

Suma gwarancyjna

Z punktu widzenia zakresu udzielanej ochrony ubezpieczeniowej niezwykle ważne jest właściwe ustalenie sumy gwarancyjnej, czyli górnej granicy odpowiedzialności ubezpieczyciela. Określa ją ubezpieczający, zwykle z pomocą specjalisty, jakim może być broker ubezpieczeniowy. Niezbędna przy tym będzie wiedza techniczna w zakresie wykorzystywanych w zakładzie procesów technologicznych, substancji

niebezpiecznych, stosowanych zabezpieczeń oraz potencjalnego wpływu na środowisko. Warto zwrócić uwagę na to, czy zgodnie z treścią umowy ubezpieczenia suma gwarancyjna ulega każdorazowo zmniejszeniu o kwotę wypłaconego odszkodowania w okresie ubezpieczenia (tzw. wyczerpywalna suma gwarancyjna) oraz czy zostały określone dalsze podlimity kwotowe odpowiedzialności.

Wyłączenia

W ubezpieczeniach środowiskowych istotną rolę odgrywają wyłączenia odpowiedzialności ubezpieczyciela, określone w umowie ubezpieczenia. Szczególną uwagę należy zwrócić na klauzule wyłączające konsekwencje świadomego naruszania regulacji dotyczących ochrony środowiska. Występują także postanowienia wyłączające odpowiedzialność za szkody spowodowane lub zwiększone na skutek wadliwego stanu lub nieodpowiedniego utrzymywania urządzeń, o ile możliwe jest wykazanie, że ubezpieczający był świadomy takiej sytuacji i zaniechał skorygowania tych błędów, zanim doszło do szkody.

Z zakresu ubezpieczenia powszechnie wyłączone są także szkody spowodowane wyjątkowo niebezpieczną substancją, instalacją, lokalizacją lub działalnością. Za szczególnie niebezpieczną substancję uważany jest np. azbest albo farmaceutyki.

Odmienne niż w Polsce, ustawodawstwa krajowe niektórych państw wprowadziły ustawowy wymóg zawierania przez przedsiębiorców, których działalność związana jest z ryzykiem wyrządzenia szkody w środowisku naturalnym, środowiskowych umów ubezpieczeniowych. Sytuacja taka występuje w szczególności w krajach wysoko rozwiniętych, w których dodatkowo od wielu lat funkcjonuje dojrzały rynek ubezpieczeń korporacyjnych – np. w Finlandii.

W Polsce ubezpieczenia środowiskowe, podobnie jak dodatkowe klauzule środowiskowe rozszerzające standardowe ramy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej przedsiębiorców, są dobrowolne. Duże podmioty prowadzące działalność ryzykowną z punktu widzenia zagrożenia dla środowiska korzystają nierzadko z ubezpieczeń oferowanych przez zagranicznych ubezpieczycieli, ale na polskim rynku działa również kilku ubezpieczycieli, którzy oferują specjalistyczne ubezpieczenia środowiskowe. Jest to niewątpliwie rynek szybko rozwijający się.

Źródła

1. Ustawa z 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (DzU z 2007 r. nr 75, poz. 493 z późn. zm.).
2. Ustawa z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (DzU z 2001 r. nr 62, poz. 627, z późn. zm.).

Julita Zimoch-Tucholka,
radca prawny, Zespół Ubezpieczeniowy,
Kancelaria Domański Zakrzewski Palinka

Monika Malinowska-Hyla,
radca prawny, Zespół Ubezpieczeniowy,
Kancelaria Domański Zakrzewski Palinka

